

Slaapplaats van IJmuidense Aalscholvers nader bekeken

Fred Cottaar

Inleiding

In onze regio nemen de waarnemingen van Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* steeds meer toe. Vroeger werden alleen tijdens vorstperiodes redelijke aantallen Aalscholvers gezien. Nu is de aanwezigheid van enkele tientallen tot rond de honderd exemplaren rond de sluizen en de pieren van IJmuiden, gedurende het hele jaar, geen uitzondering. Vooral in de winter kunnen de aantallen nog verder oplopen (tot enkele honderden). Het strandje op het Forteiland, in de monding van het Noordzeekanaal, is een favoriete plek om te rusten en te poetsen. Bij harde wind worden plekken op het sluizencomplex opgezocht, onder andere het Buitenspuikanaal en een landtong in het Noordzeekanaal tussen de Noorder- en de Middensluis. Ook een talud aan de kant van Velsen-Noord tegenover het Forteiland is een favoriet plek.

Gedurende de afgelopen winters is uitgekeken naar de plaats waar de Aalscholvers gemeenschappelijk slapen, zodat mogelijk een indruk kon worden verkregen van het totale aantal Aalscholvers welke rond de sluizen en de pieren van IJmuiden verblijft.

Opzet

In de winter van 1991-92 werden, mede op verzoek van Eric Martijn ten behoeve van een landelijk overzicht van aalscholver-slaapplaatsen, de eerste tellingen door mij op een slaapplaats verricht. Er was mij een slaapplaats bekend langs het Noordzeekanaal ter hoogte van Zijkanaal A (mond. med. Piet Ruigvoorn). Bovendien zijn er regelmatig in de middag en de avond naar het oosten wegvliegende Aalscholvers waargenomen vanaf het sluizencomplex. Dit zou er op kunnen duiden dat de Aalscholvers van IJmuiden deze slaapplaats zouden gebruiken.

Op 12 januari en 1 februari 1992 werden tijdens een slaapplaatstelling respectievelijk 81 en 155 exemplaren genoteerd, welke in de bomen op de hoek van het Noordzeekanaal en het Zijkanaal A een veilige plek zochten om de nacht door te brengen. Dit zou later de belangrijkste slaapplaats van de IJmuidense Aalscholvers blijken te zijn. Geprobeerd werd om in de winter van 1992-93 regelmatig te gaan tellen.

Situering van de slaappleaats en methode

De slaappleaats bevindt zich op de hoek van het Noordzeekanaal en het Zijkanaal A in de gemeente Velsen. Het betreffende gebied is niet toegankelijk en geeft daardoor waarschijnlijk de rust die de Aalscholvers nodig hebben. In het gebied bevinden zich enkele kleine waterpartijen en een vijftigtal hoge populieren waar in geslapen wordt. De slaappleaats is goed te overzien vanaf de westkant van Zijkanaal A. Aanvliegende exemplaren werden vrijwel niet gemist. Zekere niet de exemplaren die van IJmuiden afkwamen. Aalscholvers die uit het oosten kwamen (vermoedelijk grotendeels exemplaren van het IJ bij Spaarndam en de Mooie Nel) gaven soms problemen. Zij kwamen soms laag over het water aangevlogen en wonnen pas hoogte vlakbij de slaappleaats. Dit alles voltrok zich in een zeer korte tijd, zodat gemakkelijk exemplaren over het hoofd gezien konden worden. Aan het eind van de telling werden de aantallen in de bomen geteld, om na te gaan of er Aalscholvers gemist waren. Tussen de twee tellingen zaten weinig verschillen zodat kan worden aangenomen dat weinig exemplaren tijdens het aanvliegen gemist werden.

Tabel 1. Totaal aantal Aalscholvers en de weersomstandigheden op de teldata in de winter van 1992-93 op de slaappleaats hoek Noordzeekanaal - Zijkanaal A (gemeente Velsen).

Datum	Aantal	Bew.	Windkr.	Windr.	Temp.	Ov. opmerkingen
07-12	129	8/8	4	ZW	7	miezer
02-01	308	0/8	3	ZO	3	
01-02	213	0/8	3	ZO	-2	
28-02	128	4/8	5-6	NW	-2	sneeuwbuien
04-04	52	4/8	5-6	W	3	

Waarnemingen op de slaappleaats

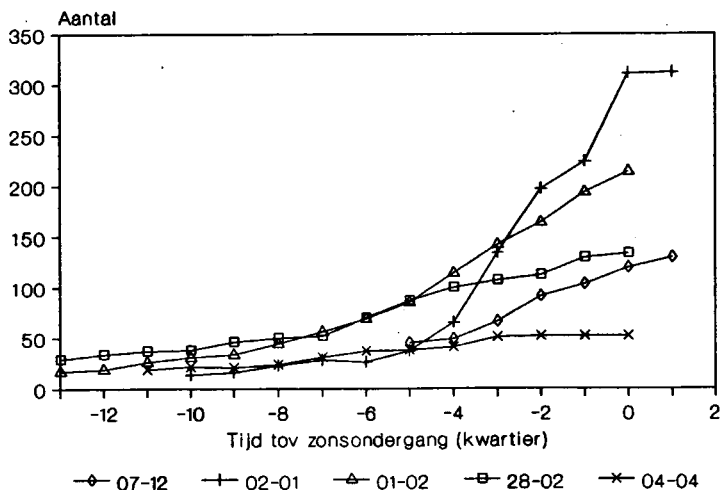
In tabel 1 worden de aantallen weergegeven welke aanwezig waren op de slaappleaats in de winter van 1992-93. Het aantal tellingen is te klein om echt harde uitspraken te doen, maar

een aantal voorzichtige conclusies kunnen wel getrokken worden. Normaal gesproken zal er een vast winterbestand aan Aalscholvers aanwezig zijn. De aantallen kunnen toenemen onder invloed van vorst (Platteeuw et al., 1992) en het naderende voorjaar, wat zuidelijke overwinteraars beweegt om naar het noorden te trekken en op gunstige foerageerplekken kortstondig aanwezig te blijven. De getelde aantallen op de slaappleaats betreffen niet alleen vogels die overdag rond IJmuiden verblijven. Het zijn ook onder andere exemplaren, die, als het weer het toelaat, hun heil zoeken op de binnenwateren rond Spaarndam. Ook zijn er Aalscholvers waargenomen die vanaf IJmuiden de slaappleaats voorbijvliegen en het Noordzeekanaal volgend doorvliegen richting Amsterdam. Dit werd tijdens elke telling bij een aantal exemplaren waargenomen. Een uitzondering hierop werd tijdens de telling van 2 januari 1993 vastgesteld, toen van een vanaf IJmuiden aankomende groep van 92 Aalscholvers maar 56 exemplaren in de slaapbomen neerstreken en de overige 36 exemplaren doorvlogen richting Amsterdam.

Gedurende het najaar werden regelmatig, in de ochtendschemer, naar het noorden vliegende Aalscholvers waargenomen over de Kennemerduinen. Het zijn vermoedelijk exemplaren die in de Amsterdamse Waterleidingduinen slapen en overdag rond IJmuiden foerageren. Hieruit blijkt dus dat buiten de exemplaren die over het Noordzeekanaal verder richting Amsterdam vliegen - en dus een andere slaappleaats gebruiken - er ook nog Aalscholvers richting de AW-Duinen moeten vliegen om daar te overnachten. In de AW-Duinen is overigens de mij nog enige andere bekende slaappleaats in Zuid-Kennemerland. Hier kunnen enkele honderden, vooral onvolwassen exemplaren, verblijven (mond. med. Hans Vader).

De Aalscholvers kunnen de hele dag gebruik maken van de slaappleaats. Regelmatig werd rond het middaguur de slaappleaats gecontroleerd en bevonden zich Aalscholvers in de bomen. De aantallen liepen uiteen van enkele tot een twintigtal exemplaren. Uit figuur 1 blijkt dat enkele uren voor zonsondergang al behoorlijke aantallen Aalscholvers op de slaappleaats aanwezig kunnen zijn. De meeste exemplaren komen echter ongeveer een uur voor zonsondergang binnen. Uit figuur 1 komt tevens naar voren dat de Aalscholvers naarmate het langer licht blijft eerder op de slaappleaats verschijnen. Vermoedelijk hebben ze voldoende tijd om te foerageren en vertrekken ze daarom eerder naar de slaappleaats. In de winter hebben ze alle tijd nodig om hun kostje bij elkaar te scharrelen en komen ze later op de slaappleaats aan. Rond zonsondergang zijn vermoedelijk alle vogels op de slaappleaats aanwezig. Controle op dit tijdstip rond IJmuiden gaf ook aan dat geen exemplaren meer in dit gebied aanwezig waren. Ook rond Spaarndam waren alle exemplaren

rond zonsondergang verdwenen. Het is mogelijk dat er nog Aalscholvers na zonsondergang aankomen (Hustings et al., 1985), maar veel kunnen dat er, althans op deze slaappleats, niet zijn, gezien het feit dat de gebieden waar overdag Aalscholvers verblijven verlaten zijn ten tijde van zonsondergang.

Figuur 1. Aankomsttijden van de Aalscholvers op de slaappleats hoek Noordzeekanaal - Zijkanaal A (gemeente Velsen) in de winter van 1992-93.

Behoudens dat de Aalscholvers de hele dag op de slaappleats kunnen worden aangetroffen wordt de slaappleats ook het gehele jaar door gebruikt. De aantallen zijn dan echter een stuk kleiner en er slapen dan een tien- tot dertigtal exemplaren. Exacte tellingen zijn door mij in deze periode echter niet gedaan.

Een steeds terugkerend verschijnsel was dat sommige Aalscholvers, voordat ze de bomen opzochten, nog even gingen vissen voor de slaappleats op het Noordzeekanaal. Prooien die tijdens dit vissen werden waargenomen waren onder andere paling en platvis.

Tijdens het aanvliegen werd ook de groepsgrootte genoteerd. De meeste vogels kwamen solitair of in kleine groepjes (2-3 exemplaren) binnen. Een enkele keer bestond de groep uit 4-10 vogels. Een uitzondering hierop was weer de grote groep van 92 Aalscholvers van 2 januari.

Bij het binnenkomen van de slaappleats werd ook de richting van de aankomende Aalscholvers genoteerd. Hieruit bleek dat de meeste vogels uit twee richtingen kwamen en wel uit west (IJmuiden) en oost ('t IJ bij Spaarndam en de Mooie Nel). Een enkele keer werden richtingen uit noord en zuid genoteerd. De Aalscholvers uit het noorden kwamen vrijwel altijd hoog aangevlogen en kwamen al cirkelend boven de slaapbomen naar beneden. Waar deze Aalscholvers vandaan kwamen, is (nog) niet bekend. De vogels vanuit het zuiden kwamen meestal laag aangevlogen en vermoedelijk hadden deze gefourageerd in de vijvers en kanalen van het Recreatiegebied Spaarnwoude, deelplan Buitenhuisen. Zoals eerder vermeld kwamen de meeste exemplaren uit oost en west, waarbij onder andere het weer van invloed was van welk percentage uit west en oost kwam. Tijdens vorst kwamen er meer vogels uit het westen, omdat rond IJmuiden open water was. De aantallen uit het oosten waren toen het laagst (op 7 december en 2 januari respectievelijk 7.1% en 2.7%). In februari en april kwamen de aantallen vanuit het oosten hoger te liggen (op 1 en 28 februari en 4 april respectievelijk 27.9%, 18.2% en 39.4%). Dat het aantal op 28 februari weer iets lager was, kwam omdat er toen weer een kleine vorstperiode was en dat er enkele binnenwateren bevroren waren, zodat gedeeltelijk werd uitgeweken naar IJmuiden. De percentages hebben betrekking op vogels die in de bomen landen, en hebben niet betrekking op het totaal aantal, omdat bij het begin van elke telling al exemplaren op de slaappleats aanwezig waren. Al met al blijkt dat het merendeel van de Aalscholvers uit de richting van IJmuiden komt.

Herkomst van de Aalscholvers

Het was al bekend dat de in de winter rond IJmuiden verblijvende Aalscholvers onder andere uit Denemarken afkomstig zijn (Maassen, 1985). Later zijn ook exemplaren met kleurringen afgelezen uit de voormalige DDR en van de Nederlandse kolonie in de Oostvaardersplassen.

De gekleurde exemplaren die tijdens de slaappleatstellingen in de winter van 1992-93 op de slaappleats werden waargenomen kwamen allemaal uit Denemarken, het land waar veel Aalscholvers voorzien worden van kleurringen (Gregersen, 1991). Enkele van deze gekleurde Aalscholvers werden teruggevonden op het sluiscomplex van IJmuiden, maar er bleek ook een exemplaar te huizen op het IJ bij Spaarndam. Dit was tevens de bevestiging dat de Aalscholvers van de Mooie Nel en het IJ bij Spaarndam ook van de slaappleats bij Zijkanaal A gebruik maken, zoals reeds was aangenomen aan de hand van de aanvliegende exemplaren.

Literatuur

- Gregersen, J., 1991. Colour-ringing of Cormorants in Denmark. In: Eerden, M.J. van & M. Zijlstra (eds.). Proceedings workshop 1989 on Cormorants *Phalacrocorax carbo*. Rijkswaterstaat Flevoland, Lelystad.
- Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen, 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Natuurbeheer in Nederland, deel 3. Pudoc, Wageningen.
 - Maassen, E.J., 1985. Herkomst van vijf Aalscholvers bij IJmuiden in februari 1985. De Fitis 21(4): 152-153.
 - Platteeuw, M., J.H. Beekman, T.J. Boudewijn & E.C.L. Martijn, 1992. Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* in het Ketelmeer buiten de broedtijd: aantallen, prooikeuze en voedselaanbod. Limosa 65(3): 93-102.

Fred Cottaar, Marsstraat 1, 2024 GA Haarlem.

